A MAGYARORSZÁGI AGRÁRGAZDASÁG VIZSGÁLATA

MARSELEK SÁNDOR dr. – WÖLCZ ANDREA – TÉGLA ZSOLT

ÖSSZEFOGLALÁS

A mezőgazdaságban az elmúlt években kedvezőtlen tendenciák érvényesültek. Az ágazat beruházásai elmaradtak az indokolt mértéktől és romlott a jövedelmezőség. A gazdaságok jelentős adósságteherrel küszködtek és a természeti tényezők negatív hatása is rontotta az eredményeket. A mezőgazdasági tevékenység mellett végzett alternatív tevékenységek sem terjedtek kellően. Magyarországon jelentős területeken az ökoturizmus, gyógynövénytermesztés és -gyűjtés, termékfeldolgozás, csomagolás, értékesítés, népi iparművészet, az extenzív termelés, alternatív energiaforrások kiaknázása jelentősen hozzájárulhatnak a vidék eltartó képességének javításához.

Célként tűzhető ki a mezőgazdaságból élők méltányos jövedelmének megteremtése; a versenyképes mezőgazdaság korszerű gazdasági, szervezeti és műszaki alapjainak kialakítása; az EU-ba való betagolódás után az onnan származó előnyök kihasználása.

A munkaerő képzettségi szintjének javítása az egyik legfontosabb feladat a pályázati pénzek és EU források befogadása és célszerű felhasználása érdekében.[1]

BEVEZETÉS

A mezőgazdaság korábban a nemzetgazdaság egyik meghatározó ágazata volt, és bár szerepe csökken, stratégiai helyzete ma is jelentős. Az ország GDP előállításának még ma is mintegy 12-15%-át adja a mezőgazdaság, az élelmiszeripar és a kapcsolódó iparágak termelése, amit együttesen „agrobiznisznek" nevezünk. Hazánk ökológiai adottságai a mezőgazdasági termelésre kedvezőek. Ma már a GDP termelésben a mezőgazdaság aránya csak 4% körüli, és a foglalkoztatásból is csak mintegy 6%-kal részesedik. A külkereskedelmi forgalom egyenlege – a nehézségek ellenére – pozitív, 2002-ben 1,2 milliárd USD volt.

Magyarország 2004-ben csatlakozik az EU-hoz. Ez azt jelenti a mezőgazdaság számára, hogy az EU gazdaságaival kell versenyezzen és meg kell feleljen a strukturális átalakulás EU által igényelt kívánalmainak. A magyar mezőgazdaság árutermelő üzemei hatékony és versenyképes üzemekké kell, hogy váljanak, ha meg akarnak maradni az EU piacon. Az agrárgazdaság hosszú távú versenyképessége szempontjából – bizonyos területeken – a fenntartható fejlődés és a környezetkímélő mezőgazdasági termelés elveinek érvényesítése is fontos.

[1] A tanulmány az NKFP-2001-4-032/OM-00158/2001 számú szerződés keretében készült

Eredmények és értékelés

A magyar mezőgazdaság jelentős problémákkal küzd. Nemzetgazdasági súlya mind abszolút, mind relatív értelemben jelentősen csökkent. Csökkentek a fajlagos hozamok is a gyakran ésszerűtlen takarékos gazdálkodás miatt (alacsony forgótőke, minimális műtrágya, növényvédő szer felhasználás). Az agrárágazatból – a gyenge jövedelmezőség miatt – nagyarányú tőkekivonás történt. Megfigyelhető, hogy szétvált a földtulajdon és a földhasználat, valamint fokozódott az ágazat eladósodása (1. táblázat). Az agrárgazdaság helyzetét a 2. táblázat adatai mutatják.

1. táblázat

Az agrárvállalkozások és a nemzetgazdaság hitelállományának alakulása milliárd Ft-ban 1996-2001 között

Megnevezés	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Az összes hitel (mezőgazd., vadgazd., erdőgazd., halászat)	96,3	151,9	192,1	211,1	237,2	226,0
Nemzetgazdaság összesen	1089,5	1773,3	2073,1	2442,2	3180,1	3489,3

Forrás: Pataki, 2003

2. táblázat

A mezőgazdaság aránya a nemzetgazdaságban

Év	A mezőgazdaság részaránya					Külkereskedelmi forgalom egyenlege[a], milliárd Ft[d]
	A GDP-termelésben	A fogyasztásban[a]	Az exportban[a]	A beruházásban[b]	A foglalkoztatottságban[c]	
	folyó áron, százalék					
1994	6,0	31,0	20,6	..	8,7	111,9
1995	5,9	34,5	22,0	..	8,0	227,6
1996	5,8	33,1	18,4	..	8,3	244,7
1997	5,2	33,3	13,0	..	7,9	295,6
1998	4,9	33,1	10,5	5,5	7,5	314,7
1999	4,2	32,5	8,0	5,2	7,1	273,3
2000	3,7	28,6	6,9	5,0	6,5	302,2
2001	3,8	29,6	7,5	6,2	6,2	374,8
2002	..	..	6,8	..	6,2	308,9

a) Mezőgazdasági és élelmiszeripari termékek
b) Mezőgazdasági számlarendszer alapján számított
c) A munkaerő-felmérés alapján számított
d) Folyó áron

Forrás: KSH, 2003

A tendenciák az ágazat súlyának csökkenésére utalnak. Arra kell törekedni, hogy ez a csökkenés ne legyen túl nagymérvű és az ország ki tudja használni előnyös lehetőségeit.

Kiss (2001) írja, hogy az Európai Bizottság 2008-ig terjedő előrejelzése azt valószínűsíti, hogy a GDP és a reálbér növekedése miatt az élelmiszerek iránti fizetőképes kereslet bővül, ami az agrártermelést kedvezőbb helyzetbe hozhatja.

A javuló piaci környezetet az ország csak akkor tudja kihasználni, ha hatékonyan hasznosítja erőforrásait. Ezen a téren a helyzet romlott, míg 1989-ben az egy hektár mezőgazdasági területre jutó bruttó termelési érték 76 064 Ft, 2000-ben csak 57 527 Ft volt. *Szabó (2003)* extenzíven termelő mezőgazdasági országok közé sorolja Magyarországot, a mezőgazdaság területi hatékonyságának alapján.

Az agrárgazdaság erőforrás ellátottsága kedvező. Az erőforrás-gazdálkodás kiterjed a földre, valamint az emberi, a biológiai, a műszaki és a pénzügyi erőforrásokra, azok jövedelmező felhasználása érdekében. A gazdasági tevékenység – leegyszerűsítve – meghatározott jellegű és mennyiségű erőforrás elosztását és kombinálását jelenti előirányzott célok megvalósításához. Az általános cél a legkedvezőbb gazdasági eredmény, míg vállalkozói viszonyok között elsősorban a maximális nyereség.

A mezőgazdasági termelés erőforrásai részletezve: a termőföld, a munkaerő, az ültetvények, az épületek és építmények, gépek és berendezések, az állatállomány, a termeléshez szükséges anyagok, a tárgyi és pénzeszközökben rendelkezésre álló tőke.

A magyar mezőgazdaság viszonylag kedvező természeti feltételekkel rendelkezik. Legfontosabb erőforrása a termőföld, melynek erőforrásként hasznosítása megköveteli a nagyfokú alkalmazkodást mind a termékek, mind a technológiák megválasztásában. Hazánk területének mintegy 2/3-a a mezőgazdaságilag művelt terület (szántó, kert, gyümölcsös, szőlő, gyep) 1/5-e az erdő és alig 17%-a művelés alól kivett terület. A termőföld hasznosítási módjai és arányai a hozzátartozó és ezt befolyásoló társadalmi tényezőkkel (tulajdon és birtokviszonyok, termelési ösztönzők és korlátok, foglalkoztatási viszonyok, vállalkozási formák és üzemi méretek) az agrárpolitika meghatározó elemei. A művelési ágak területi arányaiban kisebb módosulás várható a jövőben az erdők és a gyep javára.

Az ország szántóterülete 2002-ben 4 millió 516 ezer hektár volt, ez a mezőgazdasági terület 77%-a. A szántó termelési erőforrásként hasznosítása és hozama döntően meghatározza az agrárszektor teljesítményét. Szántóföldi növénytermelés az elmúlt évszázad utolsó negyedében magas színvonalon nemzetközileg is versenyképes volt. A termelés az ökológiai adottságok és az erőforrások hatékony kihasználására, a kiválóan képzett munkaerő munkájára alapozódott, amit csak segítettek a szinte korlátlan értékesítési lehetőségek Az elmúlt 12 év változásait a szántó művelési ág termelése jelentősen megsínylette. Az átalakuló viszonyok hatására romlottak a talajművelés feltételei, csökkentek a korszerű erőforrás ráfordítások, estek a hozamok. A mezőgazdaság termelése extenzív irányba változott. A szántóterület vetésszerkezetét a 3. táblázat ismerteti.

Az ország hasznosított szántóterületének 70%-án – 2002-ben – gabonatermelés folyt, míg az ipari növények majdnem 14%-os részesedést értek el. A repce és napraforgó terület növekedett, míg olyan jobb jövedelmet biztosító növények vetésterülete mint a cukorrépa, burgonya jelentősen csökkent. A zöldségnövények vetésterületi aránya kismértékben nőtt, főleg a zöldborsó, paradicsom és csemegekukorica területe.

3. táblázat

A szántóterület vetésszerkezete

(M.e.: %)

Megnevezés	2000	2001	2002
Gabonafélék	70,5	73,5	70,4
Ebből:			
búza, rozs	27,2	29,9	27,5
árpa	8,2	8,8	8,9
kukorica	31,2	30,5	29,3
Hüvelyesek	0,7	0,7	0,6
Ipari növények	11,7	10,9	13,9
Ebből:			
napraforgó	8,0	7,6	10,0
Cukorrépa	1,5	1,6	1,3
Burgonya	1,2	0,9	0,8
Szálas- és lédús takarmányok	6,9	6,5	6,5
Ebből:			
silókukorica	2,5	2,5	2,5
lucerna	4,1	3,7	3,8
Zöldségfélék	2,2	2,1	2,5
Egyéb növények	5,3	3,8	4,0
Vetésterület összesen	100,0	100,0	100,0

Forrás: KSH, 2003

Az ültetvények közül a gyümölcsös területe kissé növekedett, de nagy hátrányként említhető, hogy a fajtaösszetétel nem igazodik a belső fogyasztás és feldolgozás, valamint export elvárásaihoz és a jellegzetes magyar tájfajták is mellőzésre kerültek.

A magyar mezőgazdaság nemzeti értékeként kezelt szőlőterület viszont megengedhetetlen mértékben csökkent és nem javult a magyar borászat helyzete sem kellően.

A szántóföldi takarmánynövények és gyepterületek hozamát az állattenyésztés hasznosítja, ami válságban van. Minden egyes állatfaj létszáma jelentősen csökkent, a termelés sok esetben veszteséges. A létszámcsökkenés miatt megüresedett épületek, berendezések hasznosítása nem volt megoldható, így az értékvesztés jelentős.

A termőföld után az állatállomány a legfontosabb produktív erőforrás, melynek hasznosítása gyenge. Az alacsony munkabérek és viszonylag olcsó takarmányok ellenére magas az önköltség, kedvezőtlen a jövedelem pozíció, így rossz hatásfokú az állatállomány erőforráskénti hasznosítása. A vágósertés minőség nem javult, a tejtermelés és a baromfi ágazat relatív túltermelést mutat, a fajlagos mutatók zöme romlott. Az ágazatok válságát a termelői és feldolgozói tulajdonosi kör szétválása is fokozta, hiszen a feldolgozók gyakran támogatott, olcsó külföldi alapanyagot vásárolnak, miközben a hazai termelők értékesítési nehézségekkel küzdenek.

A termelői árak színvonala 1990 óta – a magas infláció, illetve a nemzetközi „árfelzárkózás" miatt – folyamatosan emelkedett és 1997-ig 20-30%-os évi növekedést is mutatott nominál értékben.

A mezőgazdasági termékek átlagos árnövekedése 1997 után 10% alá esett,

majd 1998-1999-ben mindössze 2,8 illetve 2,6%-kal emelkedett. A 2000-es évben a rossz időjárás miatti relatív áruhiány 22,5%-os növekedést váltott ki, ami 2001-re 4,9% átlagos árszintnövekedésre mérséklődött. A főbb termékek adatait a 4. táblázat ismerteti. 2002-ben az átlagos termelői árszínvonal csökkent, főleg az állati termékek túlkínálata miatt.

4. táblázat

A főbb termékek termelői-felvásárlási átlagára

Megnevezés	Mértékegység	1990	1995	2000	2001
Búza	Ft/tonna	6 079	10 925	27 778	22 828
Árpa	Ft/tonna	6 138	9 234	27 882	25 746
Kukorica	Ft/tonna	8 628	12 910	25 355	19 611
Cukorrépa	Ft/tonna	1 856	3 736	6 879	7 780
Napraforgómag	Ft/tonna	15 133	31 331	48 500	60 136
Burgonya	Ft/tonna	11 825	33 736	33 953	34 134
Vöröshagyma	Ft/kg	8,90	19,40	36,20	24,50
Paradicsom	Ft/kg	4,90	10,30	18,00	18,10
Zöldpaprika	Ft/kg	29,80	42,40	88,00	114,40
Alma	Ft/kg	10,40	24,90	18,40	14,10
Borszőlő	Ft/kg	13,80	28,40	58,50	51,10
Bor*	Ft/liter	53,50	43,30	118,30	120,00
Vágósertés**	Ft/kg	70,00	168,20	237,00	333,00
Vágómarha***	Ft/kg	75,20	151,30	206,90	210,30
Vágóbaromfi	Ft/kg	60,70	124,00	201,50	238,10
Tehéntej	Ft/liter	14,20	29,60	63,00	68,50
Tyúktojás	Ft/darab	3,00	7,00	12,50	14,30

**/hordós*
***/süldő és malac nélkül*
****/vágóborjú nélkül*

Forrás: KSH

A mezőgazdasághoz kötődő élelmiszeripar termelése 2001-ben sem érte el az 1989. évit, de a visszaesés itt kisebb mérvű volt, mert a nyersanyag kiesését importtal pótolták. A főbb iparágak (hús és baromfifeldolgozás, tejipar, malomipar és takarmánygyártás) a termelési érték több mint felét adták 2001-ben. A szerkezetváltozást az 5. táblázat szemlélteti.

Az emberi munkaerő a mezőgazdasági tevékenység kiemelt erőforrása. A mezőgazdaság szerepének csökkenésével összhangban a mezőgazdaság munkaerő felhasználása is csökkent. 2002-ben a nem fizetett és fizetett munkaerő felhasználás 587 376 éves munkaerő egység volt. (1 ÉME = 1 800 munkaóra = 225 munkanap)

A hagyományos formában, főállásban foglalkoztatott mezőgazdasági munkaerő folyamatosan csökken, ma már csak 240 ezer fő (6. táblázat).

A mezőgazdasághoz kötődő népesség létszáma ezt az arányt jóval meghaladja. Valamilyen módon közel 2 millió ember kötődik az agrártermeléshez, hiszen ez a termelési tevékenység a vidéki életforma része. Az átlagot jóval meghaladó a mezőgazdasági tevékenység szerepe az észak-alföldi, dél-alföldi és dél-dunántúli régiókban. Az agrárágazatban foglalkoztatottak elöregedése egyre fokozódó probléma. A középkorú és idős korosztályokhoz tartozik a mezőgazdasági munkaerő 60%-a. A munkaerő iskolai

végzettsége elfogadható. 2001-ben 34% általános, 58,2% közép- és 7,7% pedig felsőfokú iskolát végzett. A mezőgazdaságban foglalkoztatottak havi bruttó átlagkeresete 84 240 Ft volt 2002-ben, a nemzetgazdasági átlag 68,8%-a.

5. táblázat

Az élelmiszeripar termelési szerkezetének változása (folyó áron)

(Me.: %)

Ágazat	1990	1995	2000	2001
Élelmiszerek, italok és dohánytermékek gyártása	100,0	100,0	100,0	100,0
Hús- és zöldség-feldolgozás	21,5	18,6	16,4	12,4
Baromfifeldolgozás	7,8	9,7	9,0	9,9
Gyümölcs- és zöldség-feldolgozás	10,1	9,3	8,3	8,3
Növényolajipar	5,0	..	..	..
Tejtermékek gyártása	13,0	13,6	12,9	13,9
Malomipari termékek*	13,0	13,6	12,9	13,9
Sütőipari termékek	5,2	4,8	4,9	4,2
Cukorgyártás	4,7	4,7	2,7	3,4
Édesipari termékek gyártása	5,5	3,4	2,9	3,6
Szesz- és szeszesital-gyártás	3,6	1,5	1,4	1,6
Bortermelés	2,6	1,9	2,7	2,5
Söripari termékek	4,2	4,1	4,7	4,5
Üdítőitalok gyártása	1,0	4,4	4,8	4,5
Dohánytermékek gyártása	3,0	3,5	4,2	4,5

*Takarmány-gyártással

Megjegyzés: A többszöri besorolás-változás miatt az adatok torzításokat tartalmazhatnak.

Forrás: KSH

6. táblázat

A mezőgazdaságban, erdőgazdálkodásban, vadgazdálkodásban és halászatban foglalkoztatottak létszáma[a)]

(M.e.: fő)

Év	Férfi	Nő	Összesen
1994	235,0	92,6	327,6
1995	219,2	75,9	295,1
1996	229,1	73,3	302,1
1997	216,5	71,3	287,8
1998	211,6	67,2	278,8
1999	204,5	65,9	270,4
2000	190,3	61,4	251,7
2001	179,3	60,1	239,4
2001 az előző év százalékában	94,2	97,9	95,1

[a)] munkaerő-felmérés adatai

Forrás: KSH

A mezőgazdaság termelési értékének mintegy kétharmadát 1992-ig 130 állami gazdaság és közel 1200 mezőgazdasági szövetkezet állította elő. A maradék egyharmadot másfél millió kistermelő (részben részmunkaidős) produkálta. Jól működött a nagyüzemek és kisüzemek közötti integrációs kapcsolat, és célszerű munkamegosztás alakult ki. A nagyüzemek magas szintű technikai és szakmai háttere segítette a termelést. Az 1992-es törvények alapján – általában több lépcsőben – végbement a privatizáció. *Benet (2001)* írja: „Az új agrárpolitika nem az evolúcióra, hanem a revolúcióra épített. Ennek jele, rövid idő alatt akart gyökeres változást elérni a tulajdonviszonyokban, a magyar mezőgazdaság vállalati, vállalkozási struktúrájában, ami például abban öltött teret, hogy egyetlen termelőszövetkezetet sem, csupán néhány átalakított állami gazdaságot tűrt meg, tömegméretekben full time családi gazdaságokat akart létrehozni, jól lehet számos jel azt mutatta, hogy erre nincs tömegméretekben igény." A privatizáció következtében szétesett az ágazatok egymás közti kapcsolata, megszűnt az integrációs rendszer, atomizálódott a termelés, viszont kialakult a magántulajdonon alapuló mezőgazdaság lehetősége. A jelenlegi üzemi struktúrát a 7. táblázat mutatja.

7. táblázat

A mezőgazdaság, vad-, erdőgazdálkodás és halászat ágazatba sorolt működő gazdasági szervezetek száma (az év végén)

Megnevezés	2000	2001	2002
Jogi személyiségű vállalkozás	*8 561*	*8 926*	*8 782*
Ebből:			
gazdasági társaság	5 518	5 933	6 003
Ebből:			
kft.	5 255	5 614	5 689
rt.	259	316	312
szövetkezet	1 886	1 808	1 654
egyéb jogi személyiségű vállalkozás	1 154	1 182	1 123
átalakulásra kötelezett gazdasági szervezet	3	3	2
Jogi személyiség nélküli társas vállalkozás	*4 004*	*4 152*	*4 163*
Ebből:			
betéti társaság	3 806	3 965	3 987
Társas vállalkozások együtt	*12 565*	*13 078*	*12 945*
Egyéni vállalkozás	*26 595*	*24 583*	*25 167*
Vállalkozás összesen	*39 160*	*37 661*	*38 112*

Forrás: KSH, 2003

Sipos (2002) tanulmányában bemutatja a mezőgazdasági szervezetek differenciálódását. A 2000-ben mérleget készítő és vizsgált 1513 mezőgazdasági szövetkezet 25%-a kevésbé, 36%-a közepesen és 39%-a pedig nagyon eladósodott. A nagyon eladósodott szövetkezeteknél az adósságállomány meghaladta az eszközállomány 50%-át, így adósságukat saját erőből felszámolni nem

tudták. A szigorodó körülmények ezeknél a szervezeteknél – melyek a szektor kapacitásának és foglalkoztatásának mintegy 20%-át adták – felszámolást vagy a gazdasági társasággá alakulást eredményezhettek. A mezőgazdasági gazdasági társaságok (Kft-k, Rt-k) sajátos szerveződések, ahol a kiskapacitású családi vállalkozástól a százmilliós értéket produkáló szervezetekig minden megtalálható. Ezek eladósodottsága még jelentősebb. A 2000-ben vizsgált 4593 gazdasági társaság19,5%-a kevéssé, 24,5%-a közepesen, 56,0%-a pedig nagyon eladósodott volt. Az eladósodott szervezetek működtetik a szektor kapacitásának 44%-át. A gazdasági szervezetek több mint fele gyenge adottságokkal rendelkezik, de nagyon szívósan termelnek, mert sok esetben nincs más megélhetésük. A vállalkozási kényszer miatt számuk növekedhet, hiszen a tönkrement vállalkozók helyét új vállalkozók foglalják el.

2002-ben az ország összes földterületéből 47%-ot az egyéni gazdálkodók, 40%-ot a gazdasági szervezetek használtak, a fennmaradó 13% nem mezőgazdasági célú illetve infrastrukturális területként hasznosult.

A mezőgazdaság '80-as évekbeli eredményeit a viszonylag magas eszközellátottság nagymértékben segítette. A beruházások 1987 óta folyamatosan csökkentek, így 1990. évi összehasonlító áron a 26 396 millió Ft 1990-es beruházási összeg 2001-re 17 384 millió Ft-ra csökkent. További probléma, hogy a korábbi 70% körüli saját forrás 50% alá süllyedt.

Kapronczai (2002) mintegy 600-700 milliárd Ft fejlesztés elmaradásáról ír.

A mezőgazdaság helyzetét az agrárolló nyílása is rontja. A '90-es években az agrárolló okozta veszteség évi 30-40 milliárd Ft-ra tehető. Ez a kedvezőtlen tendencia ma is fennáll.

A magyar mezőgazdasági termelők támogatása (PSE mutató) 1998-2000 között átlag 20%-ot tett ki, messze elmaradva az OECD országok hasonló időszakra vonatkozó 35%-os támogatási átlagától. A támogatások mezőgazdasági GDP-hez viszonyított aránya viszont Magyarországon magasabb. (HU 2,6%, OECD átlaga 1,3% a vizsgált időszakban.)

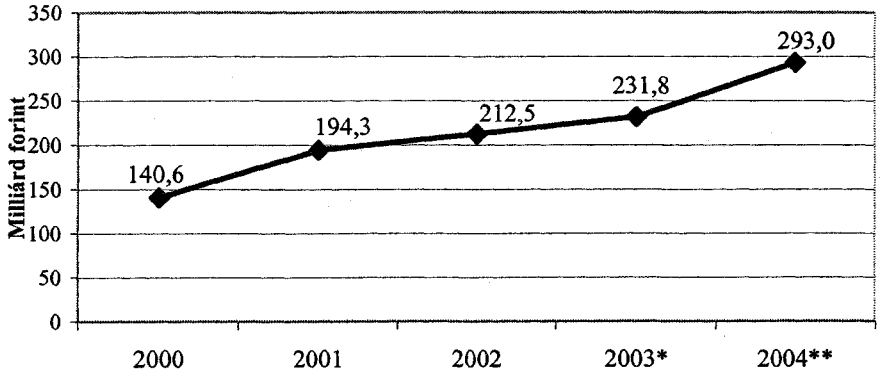
Az EU csatlakozás után elérhető agrár- és vidékfejlesztési támogatások mértéke ma még bizonytalan. A költségvetési előirányzat 2004-re 293 milliárd forintot tartalmaz ilyen címen, de ezt jelentősen csökkentheti a korábbi jogcímen adott kötelezettségek kifuttatása. *Szirmai (2003)* szerint a jövő évre vállalt igérvény akár 75 milliárd Ft-ot is felemészthet. További probléma, hogy az EU csak utólag fizet, így előlegkéréssel vagy hitelnyújtással lehet csak a folyó munkák finanszírozását biztosítani. A támogatások változását az 1. ábra szemlélteti.

A támogatás 2004. évi megoszlása 157 milliárd Ft nemzeti és 136 milliárd Ft EU forrást feltételez. Az uniós pénzekből mintegy 94 milliárd Ft a közvetlen kifizetés, 42 milliárd Ft pedig pályázatokkal érhető el. Az EU pénzek megérkezésének feltétele, hogy hazánk a csatlakozásig elkészüljön az Integrált Irányítási és Ellenőrzési Rendszer (IIER) beüzemelésével és akkreditálásával.

A mérlegkészítő mezőgazdasági vállalkozások szerény jövedelemmel számolhatnak. Az adózás előtti eredmény 2002-ben összesen 30 milliárd Ft volt. A kedvezőtlen időjárás és az abrakfogyasztó ágazatok jövedelem vesztesége az ország különböző területein eltérő mértékben okozott jövedelem kiesést, így az érintett gazdaságok egy része veszteséges.

1. ábra

Agrár- és vidékfejlesztési támogatások

Forrás: FVM *Előirányzat **Terv

A JÖVŐKÉP

A mezőgazdaság helyzetének bemutatása után a következő kérdések merülnek fel:

- Milyen célokat tűzhetők ki?
- Hogyan tudják kihasználni az erőforrásokat?
- Milyen alternatív lehetőségek vannak?
- Milyen a mezőgazdaság jövőképe?

A mező- és erdőgazdaság ágazatonként megfogalmazott fejlesztési céljai a következők lehetnek: a természeti- és humán erőforrások megőrzése; a mező- és erdőgazdálkodás fenntartható fejlesztése; a táji adottságokhoz igazodó versenyképes termelési szerkezet kialakítása; a kedvezőtlen adottságú területek alternatív táj- és térhasznosítása; a mező- és erdőgazdaság vidékfejlesztési szerepkörének bővítése.

A vidék fejlesztése az ország jövője szempontjából meghatározó. A régiókban élő önmegvalósító emberi közösségek a vidék felemelkedésében fontos szerepet játszhatnak *(Abayné Hamar E., 2000).*

Magyarország csatlakozik az Európai Unióhoz. Az EU csatlakozást úgy célszerű végrehajtani, hogy a magyar agrártermelés mind a növényi, mind az állati termékek esetében különösebb környezetterhelést nem okozó, potenciális termelési lehetőségeink körül alakuljon. Ez tenné lehetővé erőforrásaink kihasználását. Magyarország agrártermelését a jövőben profit és exportorientált, hatékonyságra és versenyképességre törekvő agrárgazdaságként tudjuk elképzelni, korszerű eszköz felhasználásával, mely sikeresen helytáll az EU piacon. A gazdaságok egy kisebb részénél viszont a fenntartható termelés szempontjai érvényesülhetnek, a vegyszerkímélő módszerek egészséges termékek előállítását teszik lehetővé. A minőség javítása elengedhetetlen, a termelők iskolázottságának növelése a magas szintű innováció, az agrártermelés fejlesztésének alapja.

A mezőgazdasági üzemek jövőképét vizsgálva nem feledhetjük azt a tényt, hogy „a gazdaságilag fejlett országokban a mezőgazdaság vállalkozói jellege erősödik, és fokozatosan háttérbe szorulnak a hagyományos családi gazdaságok. Ezt a folyamatot az EU óriási anyagi ráfordí-

tások ellenére sem képes megállítani, csupán mérsékelni tudja" *(Popp, 2001). Szűcs et al. (2003)* szerint „a gazdaságilag fejlett országokban a gazdaságok családi jellege egyre inkább visszaszorul a vállalkozói jelleggel szemben." Ez a folyamat nálunk is felgyorsult, amit jól jellemez az 1-20 tehenet tartó termelők számának drasztikus csökkenése. A kistehenészetek pár éven belül eltűnhetnek, ha nem sikerül valami megoldást (pl. tejszövetkezet alapítás) találni.

A jövedelem növelésére – megítélésünk szerint – csak a hatékony és a minőségi előírásoknak megfelelő termékeket előállító üzemek lesznek képesek. A magyar mezőgazdasági üzemek egy részének jó lehetőséget nyújt az integrált vagy az ökológiai gazdálkodás bevezetése. Ennek során törekedni kell a fenntartható fejlődés elveinek érvényesítésére.

Az iparszerű és környezetkárosító mezőgazdaság alternatívája az ökológiai gazdálkodás. Napjainkban leginkább az „integrált termelés" gyakorlata tekinthető fő irányzatnak, amely azonban nem zárja ki a biotermelést. Valószínű, hogy a két irányzat hosszú távon összetart és felváltja a nagyon termelékeny és hatékony, de környezetszennyező iparszerű mezőgazdasági termelési módot. Az ökológiai termékek piaca még kicsi, de minden országban dinamikus növekedést mutat. Szakértők szerint 2005-2007-re akár 5-10%-os részesedést is elérhet az Európai Unióban. A biotermelés kezdetei az 1970-es évekre vezethetők vissza. Mára szerepe jelentősen felértékelődött, hiszen világszerte a figyelem középpontjába került a környezetvédelem, a minőségi termék előállítás, a fogyasztó és a termelő egészségvédelme. Ez a gazdálkodási mód – átmenetileg – túlélési esélyt nyújt a piaci versenyben lemaradó kisgazdaságok számára úgy, hogy a termelést nem növeli, a környezetet kevésbé terheli, és termékei egy sajátos minőségre irányuló keresletet elégítenek ki *(Abayné et al., 2002)*.

Az ökológiai gazdálkodási célprogram az ökológiai növénytermelést és állattartást folytató gazdálkodóknak, illetve az arra átállni szándékozóknak nyújt támogatást. A támogatások a különböző művelési ágak (szántóföldi, gyep, zöldség, szőlő, gyümölcsös) illetve állatfajok szerint eltérőek lehetnek. A biogazdálkodásra vonatkozó EU (2092/91 rendelet) szabályok betartását feltételezi a program.

A statisztikai adatok bizonyítják, hogy az agrárgazdaság szerepe több régióban ma is kiemelkedő. Valószínűsíthető, hogy az agrárgazdaság viszonylagos gazdasági súlya érdemben nem változik (esetleg csökken), de szerepe több szempont szerint felértékelődik. Ez a felértékelődés elsősorban a tájgondozásban, a kultúrtáj fenntartásában és bizonyos rekreációs lehetőségek kínálatában mutatkozik meg. Várhatóan erősödik mezőgazdaságunk multifunkcionális jellege és növekszik a koncentráció (a termelési méret növelése).

Azokban a régiókban, amelyek település-struktúrájában a falvak meghatározók, gazdaságuk pedig jellegzetesen a mezőgazdasághoz és a természeti környezethez kötődik, a termelés fenntartása és támogatása továbbra is fontos feladat. Célszerű lenne egyes régiókban a komparatív előnnyel rendelkező termelés régiós szintű célzott támogatása, hogy a foglalkoztatási és kereseti viszonyok javuljanak. A mezőgazdaságnak azonban nem lehet kiemelt szerepe a foglalkoztatásban, és az ágazat korábbi foglalkoztatási arányai nem állíthatók vissza. A jelenlegi extenzív irány – amely a foglalkozatást háttérbe szorítja – nem tekinthető kedvezőnek.

A nagyobb hozzáadott érték tartalmú termékek előállítására célszerű törekedni

– régiónként differenciáltan – hiszen ez javíthatná a jövedelemtermelést.

Hiányoznak a mezőgazdasági válságkörzetekben a tevékenységet menedzselő, finanszírozó és szervező integrátor szervezetek. Itt esetleg szerephez juthatnának a régiók vidékfejlesztési központjai és agrár főiskolái, egyetemei is. Az államnak viszont be kell töltenie gazdaságszervező szerepét, ha eredményt akar elérni.

FORRÁSMUNKÁK JEGYZÉKE

(1) Abayné, Hamar E. (2000): A vidékfejlesztés állattenyésztési feladatai az északmagyarországi régióban. VII. Nemzetközi Agrárökonómiai Tudományos Napok. Gyöngyös, 1-5. pp. – (2) Abayné, Hamar E. – Molnár, M. – Marselek, S. (2002): Biotermelés Magyarországon az EU piacra. XXIX. Óvári Tudományos Napok. 1-5. pp. CD lemezen. – (3) Benet, I. (2001): Az EU csatlakozás és a mezőgazdaság. Keszthelyi Akadémia Alapítvány 3-208. pp. – (4) Kapronczai, I. (szerk) (2003): A magyar mezőgazdaság az adatok tükrében a rendszerváltás után. AKII kiadvány 5. szám 1-169. pp. – (5) Kiss, J. (2001): A kelet-és közép-európai országok agrárkereskedelmi kilátásai. In.: Nemzetközi Agrárpiaci Kilátások (szerk. Popp J.) FVM-AKII, Budapest, 111-134. pp. – (6) Laczka, S.-né (szerk) (2003): Mezőgazdasági termelés, KSH, Budapest 3-41. pp. – (7) Pataki, L. (2003): A tőkeellátás és a tőkeszerkezet változása és annak hatása a Heves megyei agrárvállalkozások gazdálkodására. PhD értekezés, Gyöngyös. – (8) Popp, J. (2001) (szerk): Nemzetközi Agrárpiaci Kilátások. FVM-AKII, Budapest. 9-11. pp. – (9) Popp, J. (2001): Az agrárszabályozási rendszer értékelése és továbbfejlesztése 2002-re. AKII Budapest 1-112. pp. – (10) Sipos, A (2002).: A mezőgazdasági gazdasági szervezetek differenciálódása. Agrártudományi Közlemények, Debrecen, 9. sz. 140-155. pp. – (11) Szabó, L. (2003): A magyar gazdaság versenyképessége az Európai Unióban, Statisztikai Szemle 81. évf. 9. szám 741-759. pp. – (12) Szirmai, S. P. (2003): Bőség vagy nagyböjt, Figyelő 43. sz. 14-15. pp. – (13) Szűcs, I. – Bedéné, Szőke É. – Vas, J. (2003): Birtokpolitika, üzemi struktúra a magyar mezőgazdaságban. In.: Szűcs I. (programvezető). Birtokviszonyok és mérethatékonyság. SZIE Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar, Gödöllő. 29-99. pp.

AN INVESTIGATION OF HUNGARIAN AGRICULTURE

By:
Marselek, Sándor - Wölcz, András – Tégla, Zsolt

Unfavourable trends have taken place in Hungary in recent years. Investments into the sector were lower than necessary, and profitability has decreased. Farms have considerably got into debt, and the negative impact of natural factors has also reduced their efficiency. Alternative activities carried out along with farming have not duly expanded either. However, there are large areas in Hungary where eco-tourism, drug plant farming and collecting, product processing, packaging and marketing, local handicraft, extensive production, and the exploitation of natural energy resources could considerably add to the supporting capacity of rural regions. Possible objectives are: to ensure due income for people making their living by farming; to lay the up-to-date economical, organisational and technical foundations of a competitive agriculture; and to exploit advantages deriving from EU membership after the entry of Hungary into the Union. One of the most important tasks is to raise the educational level of labour in order to duly accept and rationally use competition money and EU resources.